

OVER GROTE UITSPRAKEN IN DE VEDA'S EN DE BIJBEL (MAHĀVĀKYA'S)

Ferit Arav
(zomer 2019)

1. Inleiding

Zij die op zoek zijn naar antwoorden op de levensvragen zoals 'wie ben ik', 'wat is de wereld' en 'waarom ben ik hier op deze aarde', vinden vaak aanwijzingen in filosofische werken en leerstellingen. Deze zijn soms tot grondslagen verheven van religies zoals de Veda's bij het Hindoeïsme en de Bijbel bij het Christendom. Deze leerstellingen gaan oorspronkelijk over het mysterie van het menselijk bestaan en hebben als doel de verlossing van het menselijk lijden. Op het hoogste niveau herinneren deze leerstellingen, elk op hun eigen wijze, afhankelijk van de geldende cultuur en omstandigheden, de mens aan zijn altijd vrije werkelijkheid. Door middel van Grote Uitspraken verkondigen ze het één en hetzelfde zijn van de mens en het Opperste Wezen. Dat wezen dat met God, Brahman, het Zelf, de Heer enz. wordt aangeduid. Onderscheid tussen het individu en de wereld, en als gevolg daarvan het menselijk lijden, wordt aan onwetendheid van je ware aard toegeschreven.

Een onverwachte ontmoeting met twee Vedische Grote Uitspraken (mahāvākya's) enkele jaren geleden bracht mij innerlijk zodanig in beroering dat onderzoek naar het doel en de betekenis van deze uitspraken niet kon uitblijven. Uit dat onderzoek is het gebleken dat achter de simpel ogende woorden van een Grote Uitspraak een betekenis schuilgaat die van immense relevantie is voor de zoeker naar kennis betreffende zijn menselijk bestaan. Om tot deze bedoelde betekenis van een Grote Uitspraak door te dringen en dat te realiseren, blijkt dat het noodzakelijk is dat aan de letterlijke betekenis van de gebezigde woorden voorbij wordt gegaan.

Dit is de aanleiding geweest om nader op de Grote Uitspraken uit de Veda's en de Bijbel in te gaan en ze in samenhang met de context waarin ze voorkomen in het bedoelde kader te plaatsen. Hoewel deze verhandeling mijn eigen inzichten over de Grote Uitspraken weergeeft, vinden deze inzichten bevestiging in de bronnen waarnaar gerefereerd wordt. Bronnen zoals geschriften en leraren (o.a. Śaṅkara) die in de traditie van *Advaita Vedānta* staan. Ik hoop hierbij op het begrip van de lezer en ik ben graag bereid nader op eventuele reacties in te gaan.

2. De Vedische Grote Uitspraken: De Mahāvākya's

Het niet van elkaar verschillend zijn van de mens (jīva) en het Opperste Wezen (Brahman) heeft Śaṅkara in de twintigste vers van Brahmajñānāvalīmālā verwoordt [13]¹: "*Brahman is werkelijk, de wereld is illusie, het individu is niet verschillend van Brahman.*" De mens die vrij is van de illusie van de dualiteit van 'ik' en de 'wereld', weet terecht dat hij niet verschillend is van Brahman, en dat er geen dualiteit, of een 'ander' is. Een Vedische Mahāvākya verwoordt dit als *Tatvamasi* (Dat zijt Gij). Dezelfde gelijkheid is in Bijbel verwoordt als "*Ik en de Vader zijn één*".

Deze uitspraken kunnen echter niet waar zijn voor de sterflijke mens die zichzelf en de wereld als van elkaar onafhankelijke entiteiten beschouwt en ervaart. Dit is de staat van dualiteit, 'ik' en de 'ander'. In dat geval openbaart een Grote Uitspraak zijn bedoelde betekenis en autoriteit niet. Het gelijkstellen van het sterfelijke en gebonden individu aan het Opperste Wezen, dat onsterfelijk, alwetend, alomtegenwoordig is, is een teken van onwetendheid en dat is niet bevorderlijk voor het overwinnen van die onwetendheid. Het kan ook niet de bedoeling zijn de Naam van het Opperste Wezen op deze wijze onterecht te gebruiken.

Alvorens op de Grote Uitspraken uit de Veda's in te gaan, is het nuttig eerst enige aandacht te besteden aan de begrippen 'Ātman' en 'Brahman', waar de Vedische Grote Uitspraken, ofwel mahāvākya's, over gaan.

2.1. Ātman en Brahman

Zolang het individu en de wereld als van elkaar onafhankelijke entiteiten worden beschouwd, kunnen hun respectievelijke bestaansgronden niet rechtstreeks maar alleen door gebruik van analogieën begrijpelijk worden gemaakt.

Elke manifestatie, zowel fysiek als subtiel, heeft een naam en bestaat uit vorm en substantie. Vorm kan niet zonder substantie bestaan, en substantie kan zich niet zonder vorm manifesteren. Vorm is veranderlijk en voorbijgaand, substantie niet, zoals vele potten en schalen (vorm) bestaan uit klei (substantie). Wanneer men voorbijgaat aan de veranderlijke en voorbijgaande vormen, zoals potten en schalen, dan toont klei zich als hun bestaansgrond. Zo zijn ook de mens en de wereld verschijningsvormen van één en dezelfde substantie. Wanneer voorbij wordt gegaan aan veranderlijke en voorbijgaande verschijningsvormen als mens en wereld, dan zal hun onveranderlijke bestaansgrond zich tonen.

Het veranderlijke en voorbijgaande in de mens doet zich voor in de vorm van gedachten. Ik ben dit of dat, ik zie er zo en zo uit, ik ben man, huisvader, moeder, kok, heb mijn wensen, verwachtingen enz. Als deze gedachten ophouden, dan blijft de staat van stilte over en dan is er in elk individu diep in het Hart van zijn bestaan een

¹ Getallen tussen vierkante haakjes verwijzen naar literatuur achterin. De werken gemerkt met * zijn rechtstreeks op de homepage of via koppelingen op de links-pagina van mijn website www.arav.live te vinden.

innerlijk onloochenbaar 'Weten'. Hij is er, hij is zich van zijn bestaan bewust, hij is zichzelf gewaar. Hij voelt: 'Ik ben'. Overal en altijd wanneer men zich herinnert en in gedachten niet met 'iets' bezig is, is er dit zichzelf gewaarzijn. Dit gewaarzijn heeft geen eigenschappen, heeft geen naam, grootte, kleur, plaats, of iets anders. Het heeft geen begin, midden of einde, het komt nergens vandaan en het gaat nergens naar toe. Daar is geen verleden noch toekomst, geen voorkeur noch afkeer, geen vriend noch vijand. Het is onveranderlijk en eeuwig. In dat ene eigenschaploze gewaarzijn schijnt echter het idee te ontstaan 'ik ben een individu' met allerlei kenmerken die eraan wordt toegekend. Maar het is slechts een verschijning in het zuivere gewaarzijn. We kunnen ervan uitgaan dat dat IK-gewaarzijn, dat zich diep in de hartstreek openbaart en vrij is van allerlei ideeën over mijzelf, voor Ātman staat.

Wanneer dezelfde analogie op de wereld wordt losgelaten, en als aan de verschijningsvormen en namen voorbij wordt gegaan, dan zal hun onderliggende bestaansgrond zich tonen. Laten we vooralsnog ervan uitgaan dat het gewaarzijn waarin al deze verschijningsvormen zich manifesteren, voor Brahman staat.

(Uiteindelijk is het één en hetzelfde ondeelbaar gewaarzijn waarin het individu en de wereld zich manifesteren. Dat is ook wat de mahāvākya's stellen.)

Wellicht werpt de onderstaande passage uit Bṛhadāranyaka Upaniṣad meer licht op de vraag waar het woord Brahman voor staat. Brahman, de bestaansgrond van alles wat gekend wordt maar wat zelf onbeschrijflijk en zonder kenmerken is:

"Dat ('Brahman') is het Al, dit ('universum') is het Al. Het Al ('universum') komt voort uit het Al ('Brahman'). Als het Al ('universum') oplost in het Al ('Brahman') wat er overblijft is het Al (Brahman)" [1] (V.i.1).

De volgende passage uit Yoga Vāsiṣṭha [2] (VI.1.99) verduidelijkt dit: *Net zoals de oceaan als enige bestaat wanneer het woord 'golf' van zijn betekenis wordt ontdaan, zo bestaat ook Brahman als enige wanneer het woord 'schepping' als betekenisloos wordt gezien. Deze schepping is Brahman; alleen Brahman is zich gewaar van deze schepping. Wanneer de betekenis van het woord 'schepping' wordt losgelaten, wordt de ware betekenis van 'schepping' gezien als hetzelfde als de eeuwige Brahman. Wanneer men het woord 'Brahman' onderzoekt, dan wordt het Al begrepen. Wanneer men op dezelfde manier het woord 'schepping' onderzoekt, dan wordt Brahman begrepen. Evenzo dat bewustzijn dat de bestaansgrond is van al zulke gedachten en van het ervan gewaar zijn, wordt door het woord 'Brahman' gekend. Wanneer die waarheid duidelijk wordt begrepen en wanneer aan de dualiteit van kenner en het gekende voorbij wordt gegaan, dan blijft de hoogste, onbeschrijfelijke en niet te verwoorden Kennis over."*

Dat Brahman de bestaansgrond is van al wat bestaat kan door analogieën verduidelijkt en herkenbaar worden gemaakt. Zoals met het voorbeeld van het meest subtiële element: de oneindige ruimte, die door alle fysieke voorwerpen wordt gedeeld. Zonder ruimte kunnen de voorwerpen niet bestaan, hun fijnste essentie is ruimte. De op

zichzelf staande, ondeelbare en eigenschaploze ruimte heeft echter niets te maken met de afzonderlijke objecten die ervan deel uitmaken en ook niet met de wetten die voor deze objecten gelden. Zo ook is puur gewaarzijn, op zichzelf bestaand, eeuwig en onbegrensd. Wanneer in dat gewaarzijn ideeën of noties als 'ik' en 'wereld' ontstaan, neemt gewaarzijn de identiteit hiervan aan en gelooft men in de werkelijkheid van deze ideeën omdat gewaarzijn de enige werkelijkheid is. Alle noties, wat ze ook inhouden, bestaan nergens anders en zijn ook niets anders dan verschijningsvormen in het ene ondeelbare gewaarzijn. Bovendien, verschijningen zijn gebonden aan wetten, zoals oorzaak en gevolg, tijd en ruimte, zwaartekracht enz. maar deze wetten bestaan niet voor het ondeelbaar gewaarzijn.

Het bestaan van de onbegrenste fysieke ruimte wordt op indirecte wijze afgeleid door onderzoek naar de aard van voorwerpen die daar deel van uitmaken. Zonder voorwerpen is ruimte immers niet direct kenbaar. Zo worden door onderzoek naar verschijningsvormen zoals 'ik' en de 'wereld' Ātman en Brahman herkend en erkend. Hierin wordt de zoeker bijgestaan door geschriften zoals de Upaniṣads en de Bijbel en grote leraren als Śāṅkara en Jezus.

2.2. De vier Mahāvākya's; een korte kennismaking

De directe methode van zelfrealisatie via de weg van kennis, de non-dualiteit en van de Opperste Waarheid is in de Upaniṣads uitgelegd. Upaniṣads zijn de jongste en meest wijsgerige gedeelten van de Veda's. Het hoofdthema van de Upaniṣads is een filosofisch (ervarings)onderzoek naar het menselijk bestaan om de ongebonden staat van de mens te ervaren. De Upaniṣads stellen, dat wanneer Ātman, het Zelf, ofwel de werkelijke betekenis van het woord 'ik', gekend wordt, alles zal worden gekend. Dit kennen is niet mentaal maar is gebaseerd op directe ervaring.

Uit elk van de vier Veda's blijkt er één Grote Uitspraak, 'mahāvākya', als de voorname te worden beschouwd. Deze vier zijn:

- *Prajñānam brahma* ('Dit bewustzijn is Brahman'), Aitareya Up. 3.3, Ṛg Veda.
- *Ayam ātmā brahma* ('Deze Ātman is Brahman'), Māṇḍūkya Up. 1.2, Atharva Veda.
- *Aham brahmāsmi* ('Ik ben Brahman'), Bṛhadāraṇyaka Up. 1.4.10, Yajur Veda.
- *Tat tvam asi* ('Dat zijt Gij'), Chāndogya Up. 6.8, Sama Veda; Hier staat 'Dat' voor Brahman en 'Gij' voor Ātman.

Deze mahāvākya's uit de Veda's verkondigen het niet van elkaar verschillend zijn van Ātman en Brahman. Er wordt gesteld dat volledig begrip van één van deze mahāvākya's tot onmiddellijke bevrijding van de banden van onwetendheid leidt. Toch, naar mijn ondervinding, mede in verband met het verschil in hun verwoording, is er een zekere onderlinge verband en complementariteit, en valt er enige volgorde in deze uitspraken te ontdekken. Dit zal hier nader uiteengezet worden.

De eerste twee genoemde mahāvākya's *Prajñānambrahma* ('Dit bewustzijn is Brahman') en *Ayamātmābrahma* ('Deze Ātman is Brahman') zijn uitspraken in derde persoon. Het is de 'getuige' die door middel van zuivere rede – na onderzoek naar de

onderliggende betekenis van de woorden 'ik' (individu) en 'dit' (de wereld) – ontdekt dat ze niet verschillend van Brahman zijn.

Ahambrahmāsmi ('Ik ben Brahman') is een eerste persoon uitspraak en staat voor de herinnering ofwel de directe realisatie van dat Ik – na bevrijding van de bedekkingen – niet verschillend van Brahman ben.

Tattvamasi ('Dat zijt Gij') is een tweede persoon uitspraak. Het zijn de woorden van de leraar die de leerling – die reeds ontdekt heeft dat zowel hij zelf als de wereld in essentie niets anders dan gewaarzijn zijn – bewustmaakt dat, omdat gewaarzijn ondeelbaar is, hij en de wereld in essentie niet verschillend van elkaar zijn.

In de volgende hoofdstukken worden deze vier mahāvākya's kort besproken.

3. De Vedische mahāvākya's in het kort

Omdat Brahman niet rechtstreeks door het denkvermogen gekend kan worden, geven de mahāvākya's aanwijzingen om dát te kennen wat niet verschillend van Brahman is. Wanneer door onderzoek en contemplatie dat gekend wordt wat als niet verschillend van Brahman wordt verklaard, dan wordt ook Brahman gekend.

3.1. *Prajñānambrahma*

De uitspraak *prajñānam brahma* volgt op de vier aanwijzingen in III.i.3 tegen het einde van de Aitareya Upaniṣad:

sarvaṃ tatprajñānetraṃ, prajñāne pratiṣṭhitam, prajñānetro lokah, prajñā pratiṣṭhā, prajñānam brahma

Een mogelijke vertaling hiervan is:

"Al dit wordt opgeworpen door bewustzijn. Al dit is gevestigd in bewustzijn. Al dit wordt gekend door bewustzijn. Al dit wordt door bewustzijn in stand gehouden. **Dat bewustzijn is Brahman.**"

De overwegend naar buiten gerichte mens onderzoekt gewoonlijk eerst de wereld, vol verscheidenheid. Neem een willekeurig object, bijvoorbeeld een appel. Wat heeft hem te doen ontstaan? Wat is zijn substantie of bestaansgrond (dat gaat dieper dan de fysieke elementen)? Aan welke intelligentie heeft het zijn vorm en andere eigenschappen zoals smaak te danken? Wat maakt mogelijk dat hij onderscheiden en gekend wordt? Welke intelligentie bepaalt zijn levensloop?

Contemplatie op deze vragen kan leiden tot de ontdekking dat in alle gevallen 'bewustzijn' ofwel puur gewaarzijn de bestaansgrond van alle genoemde veranderlijke en voorbijgaande aspecten is. Dat gewaarzijn is uiterst subtiel, eeuwig, onveranderlijk, zonder kenmerken en ondeelbaar¹. De mahāvākya *prajñānambrahma* verkondigt dat dat gewaarzijn ofwel bewustzijn voor Brahman staat.

¹ Prachtige inspirerende voorbeelden van dergelijke contemplaties zijn te vinden in Yoga Vāsiṣṭha [2] door Bali, Prahlāda, Uddālaka, Vītahavya, Cūḍālā, Janaka en anderen.

In *Pañcadaśi* [12] (V.1, 2) zegt Swami Vidyanaraya het volgende over deze mahāvākya: "*Dat waardoor men ziet, ruikt, spreekt en het zoete van het bittere smaak onderscheidt enz., wordt bewustzijn genoemd. Het ene bewustzijn dat in Brahmā, Indra en andere goden, zo ook in mensen, paarden, enz. is, is Brahman*". Dat bewustzijn is Brahman en de realisatie hiervan wordt door onderzoek¹ bereikt.

3.2. *Ayamātmā brahma*

Als de mahāvākya *Prajñānambrahma* zegt dat 'Al dit' bewustzijn is, dan rijst nu de vraag wie de getuige zelf van 'Al dit' is.

Het tweede vers van de slechts 12 verzen tellende Māṇḍūkya Upaniṣad luidt:

Sarvaṁ hyetad brahma ayamātmā brahma so'yamātmā catuspāt

"Dit alles is waarlijk Brahman; **dit Zelf is Brahman**; Dit Zelf heeft vier kwartieren."

Na de bevestiging dat dit alles niet anders dan Brahman is (*sarvaṁ hyetad brahma*) volgt nu onderzoek naar wie de drie voorbijgaande staten van waken, dromen en diepe slaap – waarin 'dit alles' al of niet verschijnt – ervaart. Het overstijgen van deze voorbijgaande drie staten door aanhoudend onderzoek ernaar en contemplatie erover resulteert in de ontdekking van Ātman ofwel het Zelf. De mahāvākya *ayamātmā brahma* verkondigt dat deze Ātman Brahman is.

In het laatste vers (12) wordt aangestipt hoe door het in praktijk brengen van de vier fasen van de Om-klank de eerste drie staten kunnen worden overstegen zodat 'vierde kwartier' (*turīya*), zich toont.

3.3. *Ahambrahmāsmi*

Śrī Śāntānanda Sarasvatī zegt: "*Om te zijn wat je bent moet je tevoorschijn komen uit wat je niet bent.*" Het ligt voor de hand dat zolang de valse ideeën over wat ik denk te zijn (het niet-Zelf) de overhand hebben, dan kan noch de onderliggende betekenis van het woord 'ik', Ātman, noch die van de wereld, Brahman, gekend of ervaren worden. In de meeste werken van Śāṅkara van onderrichtende aard is *Tattvamasi* (Dat zijt Gij) het kernthema. De leerling wordt echter aangespoord eerst de betekenis van het woord 'gij' (voor de leerling 'ik') te onderzoeken.

In Upadeśa Sāhasrī [7] 8.90 zegt Śāṅkara: "*De leer 'Dat zijt Gij' zal zeker nutteloos zijn bij het ontbreken van de kennis 'Ik ben Brahman'. Deze leer is van betekenis alleen voor hen die het onderscheid tussen het Zelf en het niet-Zelf kennen.*"

¹ Śāṅkara's Aparokṣānubhūti [8]:

11. Kennis wordt niet verkregen zonder plegen van onderzoek, zoals een object niet wordt gezien zonder [de hulp van] licht.

12. Wie ben ik? Hoe kwam deze wereld tot bestaan? Wie is de schepper daarvan? Uit welke materie is deze [wereld] gemaakt? Zo begint dat onderzoek.

Een dergelijke uitspraak komt ook voor al in het allereerste vers van Śāṅkara's Tattvopadeśa [5]: '*Denk grondig na over de betekenis van het woord 'Gij' (tvam) in de zin 'Gij zijt Dat' (tattvamasi).*'" Om deze redenen krijgt de mahāvākya *Ahambrahmāsmi* hier eerder aandacht dan *Tattvamasi*.

Ahambrahmāsmi is ontleend aan de Bṛhadāranyaka Upaniṣad [1] (I.iv.10):

*"Brahma vā idamagra āsīt, tadātmānamevāvet, **aham brahma asmi iti** | tasmāttatsarvamabhavat"*

"Dit (Zelf) was in het begin Brahman. Hij kende alleen zichzelf als '**Ik ben Brahman**'. Daardoor werd Het alles ..."

Wat willen deze, op de beginwoorden van het Evangelie van Johannes (1:1-3) gelijkende woorden¹ zeggen? Dat oorspronkelijk alles één en het enige was, en dat dat ene veel werd. Elk uit het 'veel' dacht één uit vele te zijn (individu) door het vergeten zijn van zijn onverdeelde aard.

In de mens is er een innerlijke drang naar verlossing ofwel terugkeer naar de oorsprong, de gelukzalige staat, die de drijfveer van al zijn handelingen is. In het evangelie van Thomas [14] (18) komt de volgende veel betekenende passage voor: "*De discipelen zeiden tot Jezus: Zeg ons hoe het einde zal zijn. Jezus zei: Hebt gij dan het begin ontsluierd om naar het einde te zoeken? Want daar waar het begin is daar zal het einde zijn. Zalig hij die in het begin zal staan en hij zal het einde kennen en hij zal de dood niet smaken.*"

Waar is het begin dat ook het einde is? Als je bij iemand komt en op de deur klopt hoor je "wie is daar?". Je zegt dan wat eerst in je opkomt "Ik ben het." IK is je echte en enige naam. Als je niet herkend wordt zeg je dan pas de naam die verbonden is aan wat je denkt te zijn en zoals anderen je kennen. De kennis van de ware aard van de mens is altijd aanwezig maar is bedekt door ideeën over wat hij denkt te zijn en hoe anderen hem kennen. De vraag 'wie ben ik' vernietigt deze ideeën.

Als je binnen jezelf op zoek gaat naar je gegeven naam, zult je hem niet vinden; je komt altijd terecht bij je echte en enige naam: 'Ik ben', puur gewaarzijn, bestaan of het Zelf dat niet verschillend is van Brahman.

Het Zelf, onze werkelijkheid, zijn wij ons gedurende de dag ontelbare keren bewust maar het blijft onopgemerkt. Telkens tussen twee gedachten in is er het gewaarzijn van het Zelf. Het Zelf ofwel puur gewaarzijn is altijd aanwezig zoals de draad in een kralenketting waar de kralen de gedachten voorstellen ook onopgemerkt aanwezig is. [9](9-11). Wanneer de gedachten ophouden, verdwijnt de begoocheling van 'ik' als een zelfstandige individu en dan blijft alleen het gelukzalige Zelf over. Het begin en het einde is er altijd, onafgebroken, in het nu, zonder deling in het bewustzijn.

¹ "*In den beginne was het Woord en het Woord was bij God, en het Woord was God. Dit was in den beginne bij God. Alle dingen zijn door Hetzelve gemaakt, en zonder Hetzelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is.*"

De ideeën begin en einde bestaan alleen als het idee tijd bestaat. Het zijn ideeën en zoals eerder genoemd zijn zij de oorzaak van onwetendheid.

In Ātma Bodha [22] (44) zegt Śāṅkara *"Hoewel de Ātman altijd aanwezig is, wordt dit door onwetendheid niet gerealiseerd. Als deze (onwetendheid) vernietigd is, wordt Hij (Ātman) gerealiseerd en straalt Hij. Hij is als de halsketting (die men zoekt, terwijl men hem om de hals heeft)."*

Hij geeft aanwijzingen hoe onwetendheid te overwinnen en benadrukt de noodzaak van onderzoek en onafgebroken meditatie op Ātman (Zie [3], [4], [6], [9], [10] en [9], [10] voor meer hierover).

Met de realisatie van "Ik ben Brahman" eindigt de 'doenerschap'.

3.4 *Tattvamasi* (Dat zijt Gij)

De uitspraak *Tattvamasi* is ontleend aan de dialoog tussen de wijze Uddālaka en zijn zoon Śvetaketu in Chandogya Upaniṣad 6.8. Door middel van gelijkenissen legt Uddālaka aan zijn zoon Śvetaketu de aard van ondeelbare Ātman telkens uit onder anderen in het volgende passage:

"Uddālaka vroeg zijn zoon een banyanvrucht te gaan halen. 'Hier is het, Heer!', 'Breek hem open,' zei Uddālaka. 'Ik heb hem opengebroken, Heer!' 'Wat zie je daar?' 'Kleine zaadjes, Heer!' 'Breek er één van open, mijn zoon!' 'Het is opengebroken, Heer!' 'Wat zie je daar?' 'Niets, Heer!' zei Śvetaketu. Uddālaka zeide: 'Mijn zoon! Deze grote banyanboom is uit zulk een klein zaadje gegroeid, dat je het niet kunt zien. Geloof in wat ik zeg, mijn zoon!'"

Hierna volgt:

sa ya eṣo'nimaitadātmyamidam sarvaṃ tatsatyam sa ātmā tattvamasi śvetaketo iti bhūya eva mā bhagavānvijñāpayatviti tathā somyeti hovāca.

*"Dat wezen is het zaad; al het andere slechts wat Hij tot uitdrukking brengt. Hij is de waarheid. Hij is het Zelf. Śvetaketu! **Dat zijt gij!** 'Leg het nog eens uit, Heer!' zei Śvetaketu. 'Ik zal het uitleggen,' zei Uddālaka."*

Uiteindelijk, na vele gelijkenissen en langdurige contemplaties, begreep Śvetaketu de bedoelde betekenis van '**Dat zijt Gij**'.

Tattvamasi is de realisatie van het ondeelbaar gewaarzijn waarin zowel het individu als de wereld zich hebben opgelost. Met dit (niet rationele) begrip eindigt de kringloop van de illusoire dualiteit.

3.4 Omgang met de Vedische uitspraken: een persoonlijke zienswijze

Aan begin van hoofdstuk 2 is vermeld dat een uitspraak zoals *Ahambrahmāsmi* (Ik ben Brahman) niet waar kan zijn voor de sterflijke mens die zichzelf en de wereld als van elkaar onafhankelijke entiteiten beschouwt. In dat geval verliezen de afzonderlijke woorden *aham* en *Brahman* hun onderliggende betekenis en bijgevolg verliest de *mahāvākya* zijn bedoelde betekenis en autoriteit.

Dezelfde constatering geldt ook bij het uitspreken van de Mahāvākya *Tattvamasi* ('Dat zijt Gij'), omdat men hiermee onterecht op de stoel van de verlichte Leraar gaat zitten die zich tot zijn ontwaakte leerling richt, wat hier niet het geval is. Ook in dit geval verliest de mahāvākya zijn bedoelde betekenis en autoriteit. Welk nut kan verwacht worden deze woorden uit te spreken zonder de autoriteit van de Leraar en de ontbrekende rijpe leerling?

Dat deze vermeende gelijkheid van het individu en het Opperste Wezen niet waar kan zijn legt Śaṅkara in de volgende verzen van Vivekacūḍāmaṇi uit:

241-242-243. Uitspraken in geschriften zoals 'Dat zijt gij' (tat tvam asi) openbaren steeds de absolute eenzelveheid van Brahman (of Īśvara, de Heer), aangeduid met 'Dat', en het individu (jīva), aangeduid met 'gij'. Deze eenzelveheid wordt echter niet aangetoond met de letterlijke betekenis van 'Dat' en 'gij'. Want beide zijn niet-bestaande bedekkingen als gevolg van māyā, de oorzaak en het effect van niet-bestaande verschijningen. De letterlijke betekenis van 'Dat' is de māyā van Īśvara (de Heer, God, de schepper) die de oorzaak is van het universum. De letterlijke betekenis van 'gij' wijst naar de vijf sluiers van het individu (jīva). Hun eigenschappen zijn tegengesteld, zoals de zon en de vuurvlieg, de koning en zijn dienaar, de oceaan en de bron, of de berg Meru en het atoom. Dus, er kan geen sprake zijn van gelijkheid tussen Brahman en het individu in de letterlijke betekenis van 'Dat' en 'gij'. Dit is niet de manier waarop de geschriften eenzelveheid postulieren.

En wanneer deze gelijkheid wel het geval is legt hij als volg uit:

244. Wanneer deze bedekkingen (upādhi's), respectievelijk Īśvara en jīva, worden verwijderd, blijven noch God noch individu over. Als je een koning zijn koninkrijk afneemt en een krijger zijn wapens, is er noch een koning, noch een soldaat.

245. De Veda's verwerpen de veronderstelde dualiteit in Brahman. De verwijdering van deze twee bedekkingen (Īśvara en jīva) wordt bereikt door directe kennis gesteund door de autoriteit van de Veda's.

246. Noch dit (grofstoffelijke universum) noch dit (subtiële universum) is het Zelf. Daar ze het product van verbeelding zijn, zijn ze onwerkelijk, net als het zien van een slang in een touw, of net als een droom. Door de volledige eliminatie van de objectieve wereld door middel van juiste redenering dient men de eenheid te realiseren die aan Īśvara en jīva ten grondslag ligt.

247. Daarom dient de betekenis die deze termen [Īśvara en jīva, of 'Dat' en 'gij'] inhouden zorgvuldig te worden overwogen zodat hun volkomen gelijkheid begrepen wordt. Noch de methode van volledig afwijzen noch die van volledig accepteren is juist. Men moet het proces volgen dat beide combineert [Anvayavyatireka].

Voor zover mij bekend, zijn in alle onderrichtende werken van Śaṅkara de mahāvākya's *Tattvamasi* [3], [4], [5], [6], [7], [8] en *Ahambrahmāsmi* [9], [10] het

hoofdthema. De leerling die voor zijn onderricht geschikt wordt geacht¹, wordt stap voor stap begeleid in het ontdekken van de onderliggende betekenis van de afzonderlijke woorden en van de bedoelde betekenis van deze mahāvākya's door het proces van śravaṇa, manana en nididhyāsana². Het horen of vernemen van een uitspraak zoals een mahāvākya is śravaṇa. Het onderzoeken en ontdekken van de betekenis als de vrucht van overpeinzing en onderzoek met gebruik van de rede is manana. Het verblijven in de staat van de ontdekte betekenis is nididhyāsana. Hierop volgt de geleidelijke oplossing van alle ideeën in het Zelf, de staat van samādhi.

Manana over de mahāvākya's *Ahambrahmāsmi* (ik ben Brahman) en *Tattvamasi* (Dat zijt Gij) houdt in onderzoek naar de impliciete (of indirecte, onderliggende) betekenis van de woorden 'ik' of 'Gij' en 'Brahman' of 'Dat', zoals uitgelegd in hoofdstuk 2.1. Elk zelfstandig naamwoord heeft twee betekenissen: bij een pot uit klei staat de vorm voor de directe of ogenschijnlijke betekenis (veranderlijk, voorbijgaand) en klei voor de indirecte of onderliggende betekenis (de onveranderlijke substantie die zich als pot enz. manifesteert). Door het voorbijgaan aan de ogenschijnlijke betekenis die tegenstrijdig zijn (verschillende verschijningsvormen van dezelfde substantie), wordt de onderliggende betekenis (de onveranderlijke substantie achter alle verschijningsvormen) ontdekt. Deze methode van het negeren van tegenstrijdige ogenschijnlijke betekenissen (vyatireka) en accepteren van met elkaar overeenstemmende onderliggende betekenissen (anvaya) wordt de methode van anvayavyatireka genoemd [19].

Voor het ontdekken van de onderliggende betekenis van woorden als 'ik' of 'Gij' en 'Brahman' of 'Dat', wijst Śāṅkara naar de bovenuitgelegde methode van 'anvayavyatireka'. Hij zegt in *Upadeśa Sāhasrī* [7] (8.96): "*Anvaya en vyatireka (Overeenstemming en tegenstrijdigheid) met betrekking tot woorden en hun betekenissen zijn het enige middel waarmee de impliciete betekenis van het woord 'ik' (d.w.z. de werkelijke betekenis van het woord 'ik' in de zin 'Ik ben Brahman') kan worden vastgesteld.*" En in [7] (8.181, 182): "*De betekenis van zinnen zoals 'Dat zijt Gij' d.i. men Brahman is, altijd vrij, komt niet tot manifestatie vanwege het niet onderscheiden van de impliciete betekenis van het woord 'Gij'. Daarom is het voor het onderscheiden van de betekenis van dat woord (Gij), en voor geen ander doel, is de methode van 'Overeenstemming en tegenstrijdigheid' (anvayavyatireka) beschreven. Want, alleen wanneer de betekenis van het woord 'Gij' is onderscheiden, zal [pas dan] de betekenis van de zin (Dat zijt Gij), zich [als 'één ondeelbaar bewustzijn'] tonen, zoals een vilva fruit [een soort boomvrucht in India] in de palm van je hand.*"

¹ Voldoen aan de vier vereisten o.a. in [3] 16-32, [6], [8].

² [1] II.4.1-5: "*Het Zelf, mijn lieve Maitreyi, is dat wat je dient te realiseren, dat waarover je dient te horen (śravaṇam), dat wat je volledig dient te overwegen (mananam), dat waarop je dient te mediteren (nididhyāsam). Door horen, overdenking en meditatie wordt het Zelf gerealiseerd. Door de realisatie van het Zelf wordt dit alles gekend.*" ..

In *Tattvamasi* ('Dat zijt Gij') wordt het één en hetzelfde zijn van Ātman en Brahman afgeleid door toepassing van de boven uitgelegde methode van *anvayavyatireka*. 'Dat' staat voor Brahman of het universum ontdaan van zijn *māyā* (veranderlijke en voorbijgaande eigenschappen zoals naam en vorm), en 'Gij' staat voor Ātman, het individu ontdaan van zijn *māyā* (de drie staten, vijf sluiers en de drie lichamen¹). In Śaṅkara's werken worden door de toepassing van de methode van *Anvayavyatireka* zowel Ātman als Brahman stap voor stap van hun bedekkingen ontdaan waarna de eenzelveheid van Ātman en Brahman zich openbaart, net zo onomstotelijk als Śaṅkara's verwijzing in *Upadeśa Sāhasrī* [7] (8.172) "*De zin 'Dat zijt Gij' bewerkstelligt de onmiddellijke kennis van Zelf-Brahman zoals wanneer gezegd wordt: 'Jij bent de tiende'.*"²

Andere methoden, zoals de herhaling van een *mahāvākya*, voor de realisatie van de betekenis ervan wijst Śaṅkara af. In zijn *Brahma Sūtra Bhāṣya* [17] (4.2) zegt hij: "*Als een uitspraak als 'Dat zijt Gij', wanneer hij eenmaal gehoord is, niet direct de ware kennis van Brahman voortbrengt, welke hoop is er dan dat het gewenste effect zal bereikt worden door het te herhalen? Kan een met rede begiftigd persoon enig effect verwachten van het herhalen van uitspraken waarvan hij de betekenis van de samenstellende woorden niet kent?*"³

In *Vivekacūḍāmaṇi* [3] zegt Śaṅkara:

62. *Een ziekte verdwijnt niet door simpelweg de naam van het medicijn uit te spreken, zonder het in te nemen. Zo kan men zonder directe ervaring van Brahman niet bevrijd worden door alleen het woord 'Brahman' uit te spreken.*

63. *Hoe kan bevrijding bereikt worden door simpelweg het woord 'Brahman' uit te spreken zolang de zich aan de ogen voordoende tastbare wereld niet uit het bewustzijn is verdwenen en zolang het Zelf niet is ervaren. Het resultaat zou niet meer dan een uiting van spraak zonder enige uitwerking zijn.*

64. *Men kan geen koning worden door eenvoudig te zeggen: 'Ik ben koning', zolang*

¹ De drie staten van dromen, waken en diepe slaap; de vijf sluiers van voedsel, levenskracht, denkvermogen, intellect en geluk; en de drie lichamen; stoffelijk, subtiel en causaal.

² Dit verwijst naar het verhaal van de tien mensen die naar de andere oever van een rivier hebben gezwommen. Daar aangekomen telt een van hen alle anderen maar vergeet daarbij zichzelf mee te tellen.

³ Zie Śaṅkara's *Vākyavṛitti* [4]:

9. *De leerling beklagt zich: Hoe kan ik de betekenis begrijpen van de zin 'Ik ben Brahman', als ik niet op klare wijze de betekenis ken van de woorden daarin, leg het mij uit, O Heer.*

10. *De leraar antwoordt: Jij sprak de waarheid, de kennis van de betekenis van de woorden in een zin is bepalend voor het begrijpen van de betekenis van die zin. Er kunnen hierover geen twee meningen bestaan.*

men zijn vijanden niet heeft vernietigd en bezit heeft genomen van de luister en rijkdom van het hele koninkrijk.

65. Een diep begraven schat komt tevoorschijn door de juiste aanwijzingen te volgen, te graven, de stenen en de aarde te verwijderen die er bovenop liggen en niet door het bij zijn naam te roepen. Op dezelfde wijze kan de zuivere waarheid van het Zelf, die bedekt is door māyā en zijn uitwerking, alleen bereikt worden door de aanwijzingen van een kenner van Brahman, gevolgd door contemplatie, meditatie enzovoorts, maar nooit door verzinsels.

In zijn bijna 20 pagina vullende bespreking van de passage uit de Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad I.iv.10 waaraan de mahāvākya *Ahambrahmāsmi* is ontleend zegt Śaṅkara dat een voorbijgaande entiteit (saguna) niet eeuwig kan zijn. Die kennis over Brahman, de alles doordringende entiteit, is opgelegd. De kennis van non-dualiteit alleen verdrijft onwetendheid. Meditatie op basis van gelijkenis is slechts een idee.

Uit de verzen 32-46 van Śaṅkara's *Dr̥g Dṛśya Viveka* [18] blijkt eveneens dat noch voor de 'prātibhāsika jīva' die de droomstaat ervaart noch voor de 'vyāvahāra jīva' die zich in de illusoire staat van dualiteit van de wakende staat bevindt, kan de uitspraak *Ahambrahmāsmi* van enige betekenis zijn. Alleen de 'Pāramārthika Jīva', waarin de 'vyāvarāra jīva' geheel is opgelost en er geen 'ander' is, weet dat hij Brahman is. Er is slechts één ondeelbaar gewaarzijn; de 'pāramārthika satya' ofwel de hoogste waarheid. Daar is geen reden de woorden *Ahambrahmāsmi* uit te spreken.

Ook Śrī Ramaṇa Maharṣi zegt [20] (p. 141): *"Ik ben Brahman' is slechts een gedachte. Wie zegt dat? Brahman zelf zegt het niet. Waarom zou hij dat zeggen? Want 'ik' blijft altijd in Brahman. Het zeggen is slechts een gedachte. Wiens gedachte is het? Alle gedachten komen van het onwerkelijke 'ik', dat de 'ik' gedachte is. Blijf zonder denken."* . Hij zegt ook: *"Herhaalt een mens alsmaar: 'ik ben een mens'?"*

Ahambrahmāsmi is de realisatie dat Ik Brahman ben, net zoals alleen door het baren van een kind weet een vrouw dat ze 'moeder' is en niet door het herhalen van de woorden 'ik ben moeder'.

Het ligt voor de hand dat kennis op een zeker niveau alleen toegankelijk is wanneer men zich op de overeenkomstige trede van de spirituele ladder bevindt. Het kan niet anders dan dat deze trede alleen dan vruchtbaar zal zijn, wanneer de voorafgaande treden met succes doorlopen zijn. Zo ook zal de kennis, die de Grote Uitspraken tweebrengen, zich niet openbaren aan iemand die daar niet aan toe is.

Bovendien kan het gebruik van Grote Uitspraken voor andere doeleinden dan waarvoor ze bedoeld zijn eerder tot misleiding dan tot enig gunstig effect leiden door het niet kennen van de bedoelde betekenis van de gebezigde woorden en van de uitspraak. Herhaling van woorden en uitspraken met éénpuntige aandacht kan tot het kalmeren van de geest en heldere waarnemingen leiden maar niet tot de realisatie van diens betekenis. Bovendien op den duur kan men gaan geloven in de zelf toege-

kende letterlijke betekenis van de uitspraak die men herhaalt (autosuggestie) en ontnemt men zich de mogelijkheid om achter de werkelijke betekenis te komen.

Daarnaast waarschuwt Śāṅkara ervoor dat de Upaniṣads met eerbied behandeld moeten worden en dat de Leraar die ze uitlegt als de Heer geëerd dient te worden [5] (86). Binnen de Vedische traditie wordt deze van oorsprong verborgen gehouden kennis alleen aan de zoeker toevertrouwd die zijn rijpheid hiervoor heeft aangetoond en die erom vraagt [3] (575). Śrī Śāntānanda Sarasvatī zegt "*De leer moet gegeven worden aan hen die met toewijding zoeken, en dan alleen als zij erom vragen.*" [23] (1.3). De Grote Uitspraken zijn kostbare juwelen van wijsheid die het verdienen om met grote zorg te worden bewaard en ermee om te gaan.

In vele van zijn werken heeft Śāṅkara onderricht gegeven over de betekenis en realisatie van Grote Uitspraken. Alleen al in Upadeśa Sāhasrī besteedde hij 233 verzen aan de uitleg en bespreking van enkel en alleen '*Tattvamasi*'. Voor wie zou al die werken van Śāṅkara en andere leraren bedoeld zijn als je simpelweg door het herhalen van een mahāvākya bevrijding kon bereiken? Śāṅkara benadrukt dat alleen door studie, onderzoek, inspanning, doorzettingsvermogen, standvastigheid en gebruik van de rede onder begeleiding van een competente leraar de betekenis van een mahāvākya in de rijpe kandidaat kan dagen en tot realisatie kan leiden.

4. Bijbelse Grote Uitspraken:

In de Bijbel komen eveneens Grote Uitspraken voor die de eenzelligheid van mens en God verkondigen en op zeer opvallende wijze overeenkomen met de Vedische mahāvākya's. Er zullen hier eerst twee Grote Uitspraken uit het Oude Testament worden behandeld: "*Laat af en weet dat Ik God ben*" en "*Ik ben die Ik ben*". Śrī Ramaṇa Maḥarṣi stelt dat de gehele Vedanta in deze twee uitspraken is vervat [15].

Vervolgens zullen de volgende twee uitspraken uit het Nieuwe Testament "*Ik en de Vader zijn één*" en "*Ik ben het Al*" aan de orde komen.

4.1 Uit het Oude Testament

4.1.1 "*Laat af en weet dat Ik God ben*" Psalm 46.11 (SV 1618-1619).

Met 'laat af' wordt de mens aangespoord al zijn identificaties met wat hij niet is los te laten waarna zijn werkelijke 'Ik' dat niet verschillend van God is zich zal openbaren. Deze uitspraak is identiek aan de Vedische mahāvākya's die het van elkaar niet verschillend zijn van het individu en de wereld, na het ondoen van hun bedekkingen, verkondigen.

In de latere vertalingen van de Bijbel staat '*Wees stil*' in plaats van '*Laat af ...*'. Stille is de ervaring van de staat van vrij zijn van ideeën en identificaties.

4.1.2. "*Ik ben die Ik ben*"; Ex. 3:14 (NBG51)

Hoe kon Mozes wat zich in hem openbaarde anders noemen? Hier wordt niets aan de woorden 'Ik ben' toegevoegd! 'Ik ben' is puur gewaarzijn, het is geen gedachte,

het is de gedachteloze staat zonder het minste spoortje van mentale beweging, of een persoonlijk ego. Śrī Ramaṇa Maharṣi zei: *'Ik ben' is de eerste naam van God* [16]. Er is niets anders dan 'Ik ben'. De herhaling (die Ik ben) voor de tweede keer bevestigt dat er naast 'Ik ben' geen ander is.

In het tien verzen tellende werk Daśaślokī van Śaṅkara eindigt elke vers, na zich ontdaan te hebben van identificaties, met de woorden *"Ben ik wat er overblijft, het ene gelukzalige Zelf alleen."*

Śrī Vāsiṣṭha zegt *"Wanneer alle mentale bewegingen ophouden ben jij dat wat is."*

4.2 Uit het Nieuwe Testament:

Wanneer de woorden van Jezus in het Nieuwe Testament aan de methode van *an-vayayatireka* worden onderworpen zullen de ogenschijnlijke betekenis en de onderliggende betekenis van het woord 'Jezus' onderscheiden worden. De ogenschijnlijke betekenis hiervan is de mens Jezus, zoals door anderen beschreven, uit Maria geboren de verschillende levensstadia heeft doorgemaakt zoals elke mens (mensenzoon). De onderliggende betekenis is af te leiden uit wat hij over zichzelf zegt; ongeboren, onveranderlijk, eeuwig, alwetend, alomtegenwoordig enz., de werkelijkheid van allen (Godszoon), het Zelf of Ātman (geldt ook voor elke mens). Zie verder [11].

4.2.1 *"Ik en Vader zijn één"* (Johannes 10:30)

De uitspraak *"Ik en Vader zijn één"* stelt onomstotelijk vast het één en hetzelfde zijn van het individu en wat als de wereld wordt beschouwd wanneer ze ontdaan zijn van hun illusoire bedekkingen. De overeenkomst van deze woorden met 'Ik ben Brahman' (*Ahambrahmāsmi*) en Tattvamasi (Dat zijt Gij) is verbluffend.

Net als Śaṅkara stelt ook Jezus dat eerst de verborgen betekenis van het woord 'ik' onthuld moet worden alvorens de betekenis van 'vader' of Brahman kan worden gekend, zoals in hoofdstuk 3.4 is gerefereerd naar Upadeśa Sāhasrī [7] (8.181, 182):

- *"Ik ben de Weg, en de Waarheid, en het Leven. Niemand komt tot den Vader, dan door Mij."* (Johannes 14:6).

Het sleutelwoord is hier 'ik' waarvan de onderliggende betekenis eerst onydekt moet worden. Dat is de weg. De onderliggende betekenis van het woord 'ik' is de waarheid en alleen die staat van puur gelukzaligheid verdient het predicaat 'leven'. Net als in hoofdstuk 3.3 behandeld wordt ook hier gezegd dat pas na de realisatie van Ātman Brahman kan worden gekend (*Niemand komt tot den Vader, dan door Mij*).

- *"Ik ben de Deur; indien iemand door Mij ingaat, die zal behouden worden"* (Johannes 10:9).

- *"Ik ben het Brood des levens; die tot Mij komt, zal geenszins hongeren, en die in Mij gelooft, zal nimmermeer dorsten."* (Johannes 6:35).

Ook hier worden we aangespoord de onderliggende betekenis van het woord 'ik' te ontdekken, want dat onderzoek is de deur naar de staat van puur gewaarzijn waar al het wereldse zijn betekenis verliest.

- *"Volg Mij, en laat de doden hun doden begraven."* (Matthéüs 8:22).

Met 'Volg Mij' worden wij uitgenodigd in die staat van gelukzaligheid van puur gewaarzijn te verblijven en voorbijgaan aan al het wereldse die veranderlijk en voorbijgaand is (Zie ook in [21] (16-30).

- *"Wie de wereld heeft gekend heeft een lijk gevonden en wie een lijk heeft gevonden de wereld is hem niet waardig."* Thomas [14] (56).

Vergeleken met het eeuwige gewaarzijn is de wereld, bestaande uit illusoire en voorbijgaande verschijningsvormen, niet meer moeite waard dan een lijk.

- *Toen zeide Jezus tot Zijn discipelen: "Zo iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf, en neme zijn kruis op, en volge Mij. Want zo wie zijn leven zal willen behouden, die zal hetzelfde verliezen; maar zo wie zijn leven verliezen zal, om Mijnentwil, die zal hetzelfde vinden."* (Matthéüs 16: 24, 25).

Het te verloochenen of te verliezen is hier het individuele 'ik' ofwel het ego. Pas daarna kan de betekenis van het woord 'Mij' zich openbaren. Dit zijn inspirerende uitspraken geheel in overeenstemming met Advaita Vedānta. In het Nieuwe Testament zijn er talrijke vergelijkbare aanwijzingen te vinden.

Een zeer krachtige uitspraak van Jezus hierover is te vinden in Thomas [14] 42:

Jezus heeft gezegd: "Weest voorbijgangers."

4.2.2 "Ik ben het Al, het Al is uit Mij gekomen" Thomas [14] (77).

"Ik ben het licht dat op hen allen rust. Ik ben het Al. Het Al is uit mij gekomen en het Al is tot mij geraakt. Kliedt het hout en ik ben dáár. Heft de steen: dáár zult gij mij vinden."

In deze uitspraak zijn alle vier Vedische mahāvākya's herkenbaar. Hier wordt de staat van non-dualiteit – er is niets anders dan Mijzelf – verwoord. Puur en ongedeeld bewustzijn. Ik ben overal en besta eeuwig (anvaya). Deze woorden helpen ons onszelf te herinneren, binnen in het Hart, en deze alomtegenwoordigheid als puur gewaarzijn te ervaren. Innerlijk stil, voorbij alle gedoe van het denken over mijzelf als een persoon en een aparte wereld. Wij worden voortdurend uitgenodigd onze aandacht naar binnen, naar onze ware Ik te richten.

5. Slotwoord

Zoals uit deze verhandeling blijkt, verkondigen de Grote Uitspraken uit de Veda's en de Bijbel de één en dezelfde waarheid, namelijk het één en hetzelfde zijn van de mens en het Opperste Wezen. Hetzelfde komt ook voor in vele andere leersystemen. Mens en wereld zijn niets anders dan manifestaties in een en hetzelfde bewustzijn.

Grote leraren als Jezus en Śaṅkara helpen ons te beseffen dat gebondenheid slechts een idee is en onze werkelijke staat eeuwig vrij en gelukzaligheid is. In Upadeśa Sāhasrī zegt Śaṅkara [7] (8. 20): *"Zoals door de zoon ervaren pijn door de vader aan zichzelf is opgelegd die zelf helemaal geen pijn heeft, zo ook het ego is opgelegd aan het Zelf dat eeuwig vrij is van welke pijn dan ook".* Ze wijzen ons de weg voor het verwerven en in praktijk brengen van de kennis die ons van gebondenheid zal bevrijden. Śaṅkara moedigt ons daarnaast aan met de volgende woorden in vers 8.4 van hetzelfde werk: *"Als de overtuiging 'Ik ben niets anders dan Bestaan en altijd vrij', nimmer te bereiken zou zijn, waarom onderwijst de Śruti [geschriften zoals de Veda's en de Bijbel] ons dit op liefhebbende wijze als een moeder?"*

Dank en eerbied aan alle leraren en geschriften die altijd klaar staan de zoeker naar waarheid te begeleiden. *"Ik ben met u al de dagen"* (Mat.28:20). Het is altijd de zoeker die eerst aan zet is.

6. Literatuur

De werken gemerkt met * zijn rechtstreeks op de 'home' pagina of via koppelingen op de 'links' pagina van mijn website www.arav.live te vinden.

- [1] **Brhadāranyaka Upaniṣad***, Swami Madhavananda, Advaita Ashrama, 1930.
- [2] **De Hoogste Yoga** Swami Venkatesananda, (**Yoga Vāsiṣṭha**), vertaling Marijke de Graad, F. Arav, 2016, p. 321.
- [3] **Vivekacūḍāmaṇi***, Śaṅkara, Vertaling F. Arav.
- [4] **Vākyavṛitti***, Śaṅkara, vertaling F. Arav.
- [5] **Tattvopadeśa***, Śaṅkara, vertaling Arie van der Voort, F. Arav.
- [6] **Svātmanirūpānam**, Śaṅkara, H. Ramamoorthy & Nome, SAT, USA.
- [7] **Upadeśa Sāhasrī***, Śaṅkara, Swami Jagadananda, Śrī Ramakrishna Math.
- [8] **Aparokṣānubhūti***, Śaṅkara, vertaling F. Arav.
- [9] **Laghuvākyavṛitti***, Śaṅkara, vertaling F. Arav.
- [10] **Brahmānucintanam***, Śaṅkara, vertaling F. Arav.
- [11] **Jezus' leer van non-dualiteit***. F. Arav,
- [12] **Pañcadaśī** Swami Vidyaranya.
- [13] **Brahmajnanvalimala***, Śaṅkara, vertaling F. Arav
- [14] **Het Evangelie van Thomas***.
- [15] **Talks with Ramana Maharshi**, talk nr. 338. Sri Ramanasramam, 1989.
- [16] **Day by Day with Bhagavan** Mudaliar, A.D., 8-5-46 Sri Ramanashramam, 2002. Nader besproken in 'Mountain Path', 1992, pp. 25-35,
- [17] **Brahmasūtra Bhāṣya***, Śaṅkara.
- [18] **Ḍṛg Ḍṛṣya Viveka, Supplement***, Śaṅkara, vertaling F. Arav.
- [19] **Śaṅkara's leer van non-dualiteit***, F. Arav,
- [20] **De Leringen van Ramaṇa Maharṣi**, D. Godman, Mirananda, Den Haag.
- [21] **Upadeśa Sāram***, Ramaṇa Maharṣi.
- [22] **Ātma Bodha***, Śaṅkara.
- [23] **Gesprekken 1985**, Śrī Śāntānanda Sarasvatī.